

ТКАЧОВА Юлія Олександрівна
студентка 2-го курсу ФОФ
стац., гр. ОА-09-1,
ЯКОВЕНКО Р. В.

РОЗВИТОК РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ПРИБУТКОВОСТІ

У статті досліджується стан рекреаційного потенціалу України, прогнозується його можливий подальший розвиток; запропоновано шляхи підвищення його прибутковості.

Постановка проблеми та її актуальність. Туризм на початку ХХІ століття характеризується як один із видів економічної діяльності, що стрімко і динамічно розвивається, випереджаючи за темпами зростання доходи від нафтовидобутку і автомобілебудування.

Для України це питання є особливо актуальним, тому що від перших днів своєї незалежності Україна впевнено стала на шлях створення власної туристично-рекреаційної індустрії, проголосивши її пріоритетною галуззю розвитку економіки.

У таких складних умовах перехідного періоду український туризм з року в рік працює динамічніше та прибутковіше, нарощує обсяги виробництва товарів і послуг, підвищує якість і культуру обслуговування. Згідно з оцінками Міністерства економіки України продукти та послуги, пов'язані з діяльністю туристичної галузі, становлять близько 10% валового національного продукту, а за загальними оцінками, близько 15% робочої сили в Україні зайнято в туристично-рекреаційному бізнесі та супутніх галузях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про значну зацікавленість вчених-економістів питанням підвищення прибутковості рекреаційного сектору економіки, серед них: Я. Ружковський, А. Ліманський, Г. Шевченко, В. Кислий, В. Герасименко, О. Лихоманова та інші.

Цілі статті. Головною метою статті є спроба дослідити стан рекреаційного комплексу України та визначити основні вектори його розвитку, а також окреслити основні напрями підвищення прибутковості цієї галузі.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку суспільства, при загостренні економічних, соціальних та екологічних проблем, все актуальнішим є збереження здоров'я окремої людини та соціуму конкретної території, що породжує цілий спектр потреб, реалізацію яких забезпечує рекреаційна галузь господарства.

Потреби в кожній субгалузі рекреації формуються під впливом різних факторів. Зокрема, потреба в санаторно-курортному лікуванні та оздоровленні виникає через порушення стану здоров'я, необхідність у

профілактичному оздоровленні, відтворенні фізичних, психічних сил. Потреби у відпочинку та туризмі визначаються необхідністю зняття фізичної, психічної втоми та напруги, бажанням духовного, інтелектуального, фізичного розвитку.

Рекреаційні потреби, під дією цих факторів, визначають попит на рекреаційні послуги, як частину потреб споживача, забезпечену грошовою масою. Отже, на попит, з одного боку, великий вплив має матеріальна забезпеченість населення регіону, з іншого – пропозиція, можливість вибору згідно смаків, звичок, очікувань рекреантів, що формуються під впливом таких факторів як вік, стать, соціальна належність, традиції, релігійні та національні особливості, уподобання, стан здоров'я.

Зараз існує значна диференціація в доходах населення, але питома частка малозабезпеченого населення – найбільша. Необхідно урахувати дану обставину і створити умови для задоволення потреб населення згідно з його матеріальними можливостями. Цього можна досягти через диверсифікацію цін та різноманітність рекреаційного сервісу [6, с. 31].

Україна має всі необхідні умови для розвитку рекреаційного комплексу. В країні є лікувально-оздоровчі, спортивні (туристичні), пізнавальні системи комплексу. У нас багато рекреаційних ресурсів: бальнеологічних (мінеральних вод, грязей), кліматичних, ландшафтних, пляжних, пізнавальних тощо.

Досвід показує, що майже в усіх областях України щорічно проводять свій відпочинок тільки неорганізованим способом кілька мільйонів осіб. Але слід відмітити, що в результаті аварії на Чорнобильській АЕС якість рекреаційних ресурсів помітно знизилася. Разом з тим в Україні існують традиційні і перспективні санаторно-курортні райони з ефективними унікальними ресурсами для відпочинку і лікування.

Чимале значення для лікування і відпочинку мають рекреаційні ресурси Полісся. Тут зосереджені значні масиви лісів, зокрема соснових. Переважає м'яка тепла зима і досить вологе літо. Є велика кількість прісних озер; повноводні ріки повільно протікають у низьких берегах. Першочергове значення мають рекреаційні ресурси тих місцевостей, які розташовані біля озер, річок і лісів. Можливості для лікування і відпочинку використовуються на Поліссі недостатньо.

При цьому слід врахувати, що аварія на Чорнобильській АЕС негативно вплинула на можливості використання рекреаційних ресурсів центральної і східної частини Західного Полісся (північної частини Київської і Житомирської та деяких північних районів Чернігівської і Рівненської областей). Встановлено, що рівень радіації змінюється по вертикалі – біля основи крони він високий (30%), над поверхнею крони він становить 100%, на відстані 1 м від поверхні землі – 25%, над трав'яним покривом – 10%.

Унікальні і сприятливі для освоєння рекреаційні ресурси має крайня північно-західна частина країни. На півночі Волинської області, у верхів'ї Прип'яті, в добре освоєному в господарському розумінні регіоні, знаходиться так зване Українське поліське поозер'я. Воно характеризується великою

кількістю різноманітних за площею та глибиною озер, великими лісовими масивами з переважанням сосни, значними площами боліт. Абсолютні висоти цієї рівнинної території становлять 160-190 м [5, с. 33].

Насамперед це Південний рекреаційний район, до складу якого входять приморські території Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької і Донецької областей та Автономної Республіки Крим. Даний район є порівняно посушливим (середньорічна кількість опадів 300-400 мм, переважно у холодний період) з дуже теплим і тривалим літом, теплою зимою, ранньою і короткою весною. Південний берег Криму характеризується м'яким субтропічним кліматом середземноморського типу. В межах названого району виділяються три підрайони: західний, кримський і східний.

Західний підрайон (Одеська, Миколаївська області та західна частина Херсонської) характеризується помірним кліматом – більшою кількістю опадів, вищою відносною вологістю повітря і нижчою температурою морської води у літньо-осінній період. Тут зосереджені значні ресурси для організації грязьового лікування у вигляді намулової грязі солених озер і лиманів (Куяльницький та ін.). Значний ефект дають купання в морській воді, сонячні та повітряні ванни [7, с. 244].

Кримський підрайон, особливо невелика витягнута вздовж берега територія Південного берега Криму, захищена з півночі горами. Тут зосереджені надзвичайно сприятливі кліматичні ресурси для відпочинку та лікування: тепла волога зима з температурою січня $+1...+5^{\circ}\text{C}$, липня – близько $+25^{\circ}\text{C}$. У літньо-осінній період випадає невелика кількість опадів, переважає ясна безхмарна погода. Кількість годин сонячного сяйва тут коливається від 2000 до 2500 на рік. Сприятливі передумови для відпочинку і лікування є також у східній та західній частинах Криму. Унікальні грязі для лікування зосереджені в районах Євпаторії, Феодосії, Саки та в багатьох інших населених пунктах.

Значні рекреаційні ресурси є у східному підрайоні, який простягається вздовж Азовського моря. Клімат у цьому підрайоні більш континентальний, температура менш солоної морської води вища. Підрайон має сприятливі кліматичні водно-морські та грязьові ресурси.

Унікальні рекреаційні ресурси є також у Карпатах, Передкарпатті і Закарпатті, які входять у вигляді підрайонів у великий Карпатський район. Він характеризується значною кількістю опадів (700-800 мм на рік у рівнинних районах і до 1700 мм в горах), високою відносною вологістю повітря, м'якою зимою, теплим дощовим літом і помірно теплою сухою осінню. Сніг у горах досягає товщини 40-80 см і лежить протягом 3,5 місяців. Гірські райони характеризуються чистим повітрям, насиченим влітку та восени ароматом ялин, ялиць і ялівцю, а також різнотрав'ям та листяними лісами. У районі розташовані великі масиви лісів, джерела цінних і різноманітних за своїм хімічним складом та лікувальними властивостями мінеральних вод, в ряді випадків унікальних [5, с. 35].

Найбільшу цінність мають водні, кліматичні та лісові ресурси групи Шацьких озер (їх тут близько 30), в тому числі такі великі, як Світязь (площа близько 2,5 тис. га, максимальна глибина 58 м), Пулемецьке, Люцимир, Пісочне, Острів'янське, Перемут та ін. Значну частину регіону займає Шацький національний парк (майже 20% його площі, близько 6500 га, припадає на озера). Їх чиста вода, здебільшого з піщаними берегами, аромат соснових лісів, ресурси різноманітних дикорослих плодів, ягід і грибів, значні рибні ресурси, а також теплий і м'який вологий клімат – усе це створює винятково сприятливі умови для лікування та відпочинку, для формування тут нового санаторно-курортного комплексу державного значення.

Перспективними для залучення до господарської діяльності є рекреаційні ресурси Лісостепової зони. Клімат тут м'який, вологість повітря дещо менша, ніж на Поліссі, опади переважають у першій половині літа. Складовою частиною рекреаційних ресурсів є чисті поверхневі, а також підземні мінеральні води, у тому числі лікувальні [4, с. 68-69].

Загальним гальмівним чинником розвитку рекреаційної діяльності, насамперед його матеріально-технічної бази, є проблеми, пов'язані з податковим законодавством України. Це стосується передусім сплати податку на додану вартість, земельного податку, готельного та курортного зборів. Не відпрацьовано механізм заохочувального оподаткування інформаційно-рекламної діяльності, стимулювання інвестицій у туристичну галузь.

В роботі рекреаційної галузі можна виділити наступні проблеми, що стримують її розвиток. Серед них:

- відсутність розгалуженої системи інформаційно-рекламного забезпечення діяльності галузі;
- податкове законодавство, що не сприяє вкладенню інвестицій в рекреаційну інфраструктуру та санаторно-курортний комплекс;
- різновідомча підпорядкованість рекреаційного та санаторно-курортного комплексів;
- недоліки в системі регіонального управління;
- проблема тіньової економіки;
- необхідність передання частини повноважень органам місцевого самоврядування [10, с. 25].

Після розпаду Радянського Союзу в санаторно-курортній галузі України склалась складна ситуація. Сформована матеріальна, лікувально-діагностична та наукова база через ряд соціально-економічних причин використовувалась не повною мірою. Створення у 1992 р. Федерацією профспілок України, Фондом соціального страхування України та Українською республіканською радою з управління курортами профспілок на базі курортних закладів профспілок України акціонерного товариства „Укрпрофоздоровниця” дало змогу не тільки зберегти, але й дати поштовх до розвитку курортної системи незалежної України [2, с. 85-86].

Більшість готелів, мотелів, кемпінгів, санаторіїв, баз відпочинку та туристичних баз будувались за проектами, що сьогодні не відповідають міжнародним стандартам. Мережа їх активно формувалась у період масового туризму, з інтенсивною експлуатацією та несвоєчасним капітальним і поточним ремонтом, що призвело до значного зносу цих будівель та оснащення.

Багатопрофільність засобів розміщення потребує їх класифікації та стандартизації. Типологічна уніфікація засобів розміщення дозволить створити стандарт, центральною частиною якого має стати класифікація засобів розміщення, розроблена ВТО.

Рекреаційні заклади потребують загальної реконструкції для підвищення рівня сервісу, комфортності, розширення спектру рекреаційних та супутніх послуг. Розвиток індустрії колективного відпочинку, орієнтований на задоволення потреб рекреантів низького та середнього рівня забезпеченості, передбачає модернізацію санаторіїв, реконструкцію будинків відпочинку з цілолітнім режимом роботи, розвиток мережі туристичних маршрутів (пішохідних, водних, кінних), розвиток мережі супутніх послуг для рекреантів.

Організація індивідуального відпочинку, що забезпечує задоволення потреб багатих рекреантів, повинна відповідати найвищим світовим стандартам. Це передбачає будівництво спеціальних котеджів, які можуть здаватися в оренду або продаватися, будинків відпочинку зі здачею в оренду юридичним особам; організацію служби забезпечення індивідуального відпочинку.

З погляду організації інфраструктурного забезпечення рекреаційного процесу, одне з ключових місць належить транспортній системі. Питання охоплює проблему транзитних перевезень, організацію залізничного сполучення, розвиток автомагістралей, повітряного, морського, річкового транспорту.

Україна має розвинуту мережу автомобільних доріг і залізниць, аеропортів, річкових і морських портів. Авіаційний, автомобільний, залізничний, річковий і морський транспорт здатні забезпечити перевезення туристів з резервом транспортних потужностей на деяких видах транспорту.

Транспортні шляхи України повинні відповідати міжнародним вимогам та надавати можливість здійснювати перевезення швидко, безпечно, надійно, комфортно.

В Україні прийнята Програма функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів. Її реалізація дозволить розв'язати проблему облаштування доріг, створити сприятливі умови для розвитку туристичної індустрії.

Не менш важливою складовою інфраструктури є існуюча мережа прикордонних переходів із країнами-сусідами, її розширення та сервісне облаштування.

Неможливий розвиток рекреації без системи зв'язку і комунікацій, функціонування різноманітних служб сервісу, розвитку громадського

харчування і побутового обслуговування, організації культурно-розважального обслуговування.

Актуальною для України залишається проблема водопостачання та каналізації населених пунктів і, в першу чергу, рекреаційних центрів.

Перспективи розвитку рекреації в Україні зумовлюються дією широкого спектра природних, історико-культурних, соціальних, економічних та політичних факторів, які мають чітко виражену регіональну специфіку [3, с. 84-85]. Крім цього, особливості сучасної ситуації полягають у тому, що формування високорозвиненої національної індустрії рекреації та її інтеграція в світовий ринок туристично-рекреаційних послуг пов'язані з необхідністю розв'язання гострих соціально-економічних проблем у період трансформації суспільно-економічних відносин. Зокрема при плануванні подальшого розвитку рекреаційного комплексу в основу повинна бути покладена ідея природно-історично-етнографічної рекреації, що базується на найбільш раціональному використанні територіального поєднання природних умов, ресурсів та історичних, архітектурних пам'яток краю.

Крім того, у разі рекреаційного планування необхідне визначення допустимих та оптимальних навантажень на ландшафт, які забезпечують стійкість природних комплексів – важливу умову збереження рекреаційного потенціалу території. Для будь-якої території є екологічна межа щодо використання рекреаційних ресурсів. Тому в процесі формування рекреаційних зон треба утримувати оптимальну рівновагу між природними передумовами, можливостями та потребами споживачів рекреаційних ресурсів із метою збереження навколишнього середовища та динамічного використання складових природних комплексів за умов інтенсивного рекреаційного використання.

Висновки. Україна володіє багатими природно-кліматичними, культурно-історичними та національно-етнографічними ресурсами, які створюють передумови для розвитку рекреаційної і туристичної галузі.

Курортний комплекс України представлений величезними запасами різноманітних природних лікувальних ресурсів, мережею санаторно-оздоровчих закладів і резервом досвідченого кадрового потенціалу. Природні курортно-рекреаційні комплекси українського узбережжя Чорного і Азовського морів, Карпатського регіону, Полісся та інших районів України мають велике регіональне національне і міжнародне значення як для системи масового оздоровлення населення України, так і зарубіжних країн, для стабілізації економіки і соціально-економічного прогресу, інтеграції України у світову економічну систему.

Але, на жаль тут є проблеми. Основні недоліки розвитку санаторно-курортної галузі в Україні зумовлені:

- відсутністю досконалого економічного механізму її діяльності;
- незабезпеченням комплексного розвитку рекреаційних територій;
- зношеністю основних фондів;
- практичною відсутністю інвестицій;
- неефективним маркетингом;

- низьким рівнем менеджменту;
- неналежним обслуговуванням у санаторно-курортних закладах тощо.

Для сталого функціонування рекреаційної сфери, підвищення її прибутковості необхідне створення відповідної нормативної бази, яка складається із системи стандартів та інших нормативних документів, моніторингу ресурсного потенціалу, нормативно-правових актів та ще ряду інших заходів не лише державного, але й економічного характеру.

Список використаної літератури

1. Бережна О. О. Шляхи інвестування діяльності та залучення природно-ресурсного потенціалу рекреаційно-оздоровчих комплексів / О. О. Бережна // Економіка та держава. – 2007. – № 7. – С. 34–36.
2. Бухаріна Л. М. Інституційні засади державної політики у сфері туристичних послуг / Л. М. Бухаріна // Економіка та держава. – 2008. – № 5. – С. 84–87.
3. Гаман П. І. Державне управління рекреаційною сферою / П. І. Гаман // Економіка та держава. – 2007. – № 10. – С. 83–85.
4. Деркач Ю. В. Санаторно-курортний потенціал карпатського регіону – важлива складова рекреаційного комплексу України / Ю. В. Деркач // Економіка та держава. – 2008. – № 5. – С. 68–69.
5. Жук В. М. Концептуальні основи перспективного розвитку рекреаційної індустрії в Карпатах / В. М. Жук, В. С. Кравців // Економіка України. – 2003. – № 12. – С. 32–37.
6. Іванух І. Природно-ресурсний потенціал України і шляхи підвищення його використання / І. Іванух, Б. Данилишин // Економіка України. – 2008. – № 5. – С. 31–35.
7. Мандюк Н. Аналіз ринку рекреаційних послуг гірських територій / Н. Мандюк // Регіональна економіка. – 2006. – № 1. – С. 242–246.
8. Прейгер Д. Розвиток іноземного туризму в Україні в контексті розбудови міжнародних транспортних коридорів / Д. Прейгер, І. Малярчук // Економіка України. – 2001. – № 6. – С. 30–34.
9. Розметова О. Г. Важелі прямого державного впливу на розвиток курортно-оздоровчої та туристичної сфер / О. Г. Розметова // Економіка та держава. – 2008. – № 1. – С. 83–85.
10. Харчіков С. К. Стратегічні орієнтири розвитку рекреаційно-туристичної сфери в Україні / С. К. Харчіков // Регіональна економіка. – 2009. – № 2. – С. 23–30.